

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті доведено, що здоров'язбереження та здоров'язбережувальна діяльність є комплексними поняттями та напрямками практичної соціально-педагогічної діяльності, що складаються з формування здорового способу життя та формування ціннісного ставлення дітей і молоді до здоров'я. Здоров'язбереження та здоров'язбережувальна діяльність передбачають інтеграцію відповідних практичних зусиль суб'єктів освітнього процесу, закладів освіти, громади, суспільства та держави.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, здоров'язбережувальна діяльність, формування здорового способу життя, формування ціннісного ставлення до здоров'я.

Постановка проблеми. Світова спільнота вже давно зарахувала проблеми, пов'язані зі станом здоров'я людини, до кола глобальних проблем людства. Збереження здоров'я людини є і важливим завданням сучасного українського суспільства. Щоб його успішно вирішити, необхідно здійснювати виховну роботу з дітьми та молоддю щодо формування відповідального ставлення до свого здоров'я. На сьогодні неможливо подолати різноманітні захворювання, якщо не займатися вирішенням проблеми формування здорового способу життя й поширення та використання здоров'язбережувальних технологій. А відтак збереження здоров'я – це й педагогічна проблема, актуальна для педагогів, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють з дітьми та молоддю.

Питанням формування здорового способу життя дітей і молоді та використання здоров'язбережувальних технологій у теорії та практиці педагогіки присвячені праці С. Грищенко, О. Єжової, М. Носка, В. Оржеховської. Незважаючи на низку наукових студій, що мають подібну тематику і з'явилися в останні десятиліття, окреслена проблема залишається однією з найактуальніших у сучасному педагогічному просторі і потребує подальших системних досліджень.

Метою статті є комплексна характеристика здоров'язбереження як соціально-педагогічної проблеми для вирішення якої необхідною є інтеграція зусиль закладів освіти, сім'ї та інших суспільних інституцій.

Результати теоретичного дослідження. З позицій лексики, здоров'язбереження – це збереження здоров'я, тому, насамперед, зупинимося на аналізі поняття «здоров'я». Так, на нашу думку, найбільш повне його визначення запропоновано Всесвітньою організацією охорони здоров'я, яка визнає, що здоров'я – це «складний феномен глобального значення, який включає комплекс соціальних, економічних, біологічних, медичних аспектів і виступає як об'єкт споживання, вкладання капіталу, індивідуальна і суспільна цінність, явище суспільного характеру, динамічне, постійно взаємодіюче з навколишнім фізичним і соціальним середовищем» [3, с. 7].

В «Енциклопедії освіти» (2008) зазначається, що загальноприйнятого трактування поняття «здоров'я» людини як цілісної системи на сучасному етапі не існує. У науці нараховується близько 300 його визначень. Широко відомим є ще одне визначення, прийняте Всесвітньою організацією охорони здоров'я, у якому зазначається, що здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів [1, с. 318].

Здоров'я визначається і як динамічний стан організму людини, який характеризується високим енергетичним потенціалом, оптимальними адаптаційними реакціями на зміни довкілля, що забезпечує гармонійний фізичний, психоемоційний і соціальний розвиток особистості, її активне довголіття, повноцінне життя в соціумі, ефективну протидію захворюванням [1, с. 318].

Загальновідомо, що стан здоров'я людини безпосередньо залежить саме від її способу життя. Тому проблема здоров'язбереження постає у вигляді педагогічних і соціальних завдань поширення інформації про шкідливість тютюнопаління та вживання алкоголю, організації змістовного дозвілля дітей і молоді та залучення їх до занять спортом, туризмом іншими педагогічно доцільними видами діяльності.

У сучасній науковій літературі дослідники виділяють фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я людини. Фізичне здоров'я зумовлюють такі чинники: індивідуальні особливості анатомічної будови тіла; фізіологічні функції організму в різних умовах спокою, руху, довкілля; генетична спадщина; рівні фізичного розвитку органів і систем організму. Найважливішими показниками фізичного здоров'я людини є її фізичний розвиток, фізична працездатність, фізична підготовленість, фізична форма та фізична активність. Психічне здоров'я належить до сфери розуму, інтелекту, емоцій. Духовне здоров'я – це здатність зберігати та використовувати духовність, доброту, творчість. Воно залежить від розкриття духовного, морального потенціалу, свідомого прагнення людини до реалізації вищих якостей особистості, прилучення до духовних цінностей. Соціальне здоров'я – це ступінь або міра задоволеності індивіда своїм матеріальним добробутом, харчуванням, житлом, соціальним становищем у суспільстві, соціальною політикою. Соціальне здоров'я індивіда залежить від економічних чинників, його стосунків

із структурними одиницями соціуму – сім'єю, організаціями, через які відбуваються соціальні зв'язки – праця, побут, відпочинок, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування [1, с. 318].

Здоров'язбереження як проблема, що потребує вирішення за допомогою соціальних і педагогічних механізмів спирається на принципи партнерства, посередництва та пристосування. Потреба у партнерстві пояснюється тим, що проблеми не можуть вирішуватися тільки закладами охорони здоров'я або закладами освіти. Потреба в посередництві виникає, бо діяльність партнерів потрібно планувати, узгоджувати, координувати, оцінювати. Потреба у пристосуванні пов'язана з різними умовами проживання населення чи окремих громад. Тому необхідним є максимальне адаптування програм чи проектів до місцевих умов [3, с. 8].

На думку відомих сучасних науковців С. Грищенко та М. Носка, збереження здоров'я або здоров'язбереження потребує формування у молоді усвідомлення цінності власного здоров'я. Цінність здоров'я визначає можливість людини жити повноцінно, є основою впевненості у майбутньому, тому що саме здоров'я визначає тривалість життя, а отже і дає можливість людині планувати своє життя, професійну діяльність. Саме тому освітній процес у закладах загальної середньої освіти та в закладах вищої освіти має повністю відповідати всім сучасним гігієнічним нормам і правилам. Лише за умов правильно налагодженого режиму праці й відпочинку, підвищення рухової активності дітей і молоді, боротьби з негативними звичками (куріння, вживання алкоголю або наркотиків, переїдання) не тільки не виникають негативні зміни у стані здоров'я учнів і студентів, а й відбувається його зміцнення [4, с. 94].

Ціннісне ставлення до здоров'я – це системне та динамічне утворення особистості на основі мотиваційно-емоційної сфери і сукупності знань про здоров'я, яке виявляється у свідомо обраному способі життя. Якщо людина дійсно цінує власне здоров'я, то, іншими словами, це такий рівень сформованості життєвого досвіду, що дозволяє свідомо обирати здоровий спосіб життя [5, с. 19–20].

Сформоване ціннісне ставлення передбачає дієву свідому поведінку людини стосовно ведення здорового способу життя. Ціннісне ставлення до здоров'я є однією з найважливіших якостей внутрішньої структури особистості і представляє собою сукупність індивідуальних вибіркових зв'язків особистості з різними явищами та предметами навколишнього життя. Ціннісне ставлення до здоров'я не може з'явитися само по собі, воно формується у процесі становлення особистості упродовж певного часу, і є результатом впливу освіти та середовища. Традиційні просвітницькі та виховні засоби не спроможні викликати позитивні зрушення в стані здоров'я підростаючого покоління. Тому виникає необхідність пошуку педагогічних систем, які здатні забезпечити формування діяльнісного ціннісного ставлення дітей і молоді до здоров'я [5, с. 16]. Зокрема, це може бути як розробка новаційних виховних програм, так і звернення до існуючого позитивного педагогічного або історико-педагогічного досвіду збереження здоров'я та формування здорового способу життя.

Слід зазначити, що формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей і молоді можливе лише при організації відповідної діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу у закладах освіти [5, с. 19].

Основними педагогічними чинниками формування ціннісного ставлення до здоров'я є: освітнє середовище; діяльність учнів або студентів і педагогів; мотивація учнів або студентів і педагогів щодо вибору способу життя [5, с. 21].

Важливою для розуміння сутності поняття «здоров'язбереження» є характеристика змісту відповідної діяльності. Здоров'язбережувальна діяльність – це процес активної взаємодії людини з навколишнім світом з метою збереження не тільки свого здоров'я, а й здоров'я інших людей. Змістом діяльності щодо здоров'язбереження є розробка та реалізація програм різного спрямування, рівня та обсягу, що ґрунтуються на певних передумовах, меті, мають відповідну сутність і прагнуть зберегти здоров'я не тільки окремих осіб, а й суспільства [3, с. 8].

Здоров'язбереження передбачає відповідну практичну діяльність, організовану різними соціальними інституціями – як закладами освіти та окремими сім'ями, так і державними та громадськими організаціями, оскільки тільки скоординована діяльність усієї громади може дати позитивний довготривалий результат щодо збереження здоров'я її членів, насамперед дітей і молоді.

Така діяльність орієнтується на розв'язання пріоритетних завдань, пов'язаних із запровадженням здоров'язбережувальних технологій у життя суспільства, громади й освітній процес, зокрема:

- формування здорового способу життя шляхом визнання здоров'я населення як цінності стратегічного потенціалу держави та фактору національної безпеки. У такому контексті молодь виступає як джерело інтелектуальних ресурсів нації; економіка – як структура благополуччя людини; екологія – як сукупність умов зовнішнього середовища для комфортного проживання; соціальне середовище – як дієвий інструмент регуляції механізму забезпечення пріоритетності профілактики у сфері охорони здоров'я;

- розробка сучасної системи формування здорового способу життя за принципом: людина – сім'я – громада – держава, коли політика держави одночасно спрямована на конкретну людину, сім'ю (з урахуванням специфіки поселення, вікові особливості тощо), громаду з її ресурсами і потенційними можливостями й будується на принципах тісної взаємодії [3, с. 9];

- визнання поняття здорового способу життя, що є важливим складником здоров'язбереження, похідною від багатьох чинників, що тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені; при цьому механізм вирішення проблем передбачає цілий комплекс соціально-економічних, правових, екологічних, санітарно-гігієнічних, просвітницьких, пропагандистських, виховних, організаційних та інших заходів;

- активізація молодіжної участі та залучення ресурсів місцевої громади [3, с. 9].

Формування способу життя людини особливо інтенсивно відбувається в підлітковому та юнацькому віці. Тому педагогічні програми здоров'язбереження, що розробляються в закладах освіти або інших соціальних інституціях, мають бути здебільшого розраховані саме на таку вікову категорію. Але доцільним є залучення до такої виховної та просвітницької роботи й молодших школярів, зокрема разом з їхніми батьками. У такий спосіб може відбуватися реалізація актуальних завдань освіти про співпрацю школи та родини у різних контекстах функціонування громади як відкритої соціальної системи.

Водночас, як зазначають дослідниці В. Оржеховська та О. Єжова, педагогічна потреба у вирішенні проблеми збереження здоров'я підростаючого покоління зумовлює пошук сучасних педагогічних засобів, пов'язаних з поняттями «здоров'язбереження» та «здоров'язбережувальні технології» [5, с. 19].

Але результат збереження здоров'я не може бути досягнутий без результату формування здоров'я. Тому діяльність суб'єктів освітнього процесу має бути здоров'яформувальною, здоров'язміцнювальною та здоров'язбережувальною, що, на думку науковців, зумовило появу поняття «здоров'яспрямована діяльність», яке є інтегральним і складається з здоров'яформувальної, здоров'язміцнювальної та здоров'язбережувальної діяльності. Щодо закладів освіти зміст здоров'яспрямованої діяльності полягає в організації та провадженні такої педагогічної діяльності, яка б не шкодила здоров'ю суб'єктів освітнього процесу, а мала б на нього позитивний, зокрема й здоров'язбережувальний, вплив [5, с. 20].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наукової літератури [4; 5] засвідчив, що здоров'язбереження та здоров'язбережувальна діяльність є комплексними поняттями та напрямками практичної соціально-педагогічної діяльності, що складаються з формування здорового способу життя та формування ціннісного ставлення дітей і молоді до здоров'я. Здоров'язбереження та здоров'язбережувальна діяльність передбачають інтеграцію практичних зусиль суб'єктів освітнього процесу, закладів освіти, громади, суспільства та держави. Провідну організаційну, методичну й технологічну роль у цій діяльності можуть відігравати соціальні працівники, які мають необхідні знання, вміння й навички, моральні, особистісні якості для виконання своїх професійних обов'язків у соціальній сфері.

Подальші наукові дослідження можуть бути пов'язані з розробкою соціально-педагогічних програм здоров'язбереження для їх подальшої реалізації в закладах освіти та в громаді.

Використані джерела

1. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. Київ, 2008. 1040 с.
2. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти : науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: монографія [за ред. С. Я. Харченка]. Дрогобич, 2007. 374 с.
3. Молодь за здоровий спосіб життя / [редкол.: Н. Ф. Романова (голова) та ін.]. Київ, 2010. 156 с.
4. Носко М. О., Грищенко С. В. Формування здорового способу життя : [навчальний посібник]. Київ, 2013. 160 с.
5. Оржеховська В. М., Єжова О. О. Здоровий спосіб життя : [навчально-методичний посібник]. Суми, 2010. 188 с.

Orlova M.

THE HEALTH PRESERVATION AS A SOCIAL-PEDAGOGIC PROBLEM

The article proved that preservation of the health and activity of the preservation of the health are complex scientific concepts and directions of practical socio-educational activities, which consist of the formation of the healthy lifestyle and the formation of the complex attitude of children and young people to health. The health is a complicated phenomenon of global significance, which includes a complex of social, economic, biological, medical aspects and serves as an object of consumption, capital investment, private and social value, the phenomenon of social character, dynamic, constantly associated with the physical and social environment. About 300 definitions of health are counted in the science. Widely known is another definition, adopted by the World Health Organization: this is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease and physical defects.

The physical, mental, spiritual and social types of health are exuded in scientific literature.

The preservation of the health and activity of the preservation of the health involve the integration of relevant practical efforts of the subject of the educational process, educational institutions, communities, society and the state. The preserving of the health requires the formation of awareness among the youth of the value of their own health. The formed value attitude implies effective conscious behavior of a person in the conduct of a healthy lifestyle.

There is a need to find pedagogical systems that can ensure the formation of an active value relation of children and young people to health in our time. It can be both the development of innovative educational programs and the appeal to existing positive pedagogical or historical experience of preserving health and forming a healthy lifestyle.

Key words: *health, preservation of the health, activity of the preservation of the health, the formation of the healthy way of life, the formation of value attitudes to health.*

Стаття надійшла до редакції 16.06.2018 р.